

עבודה זרה מז

משה שווערד

1. רש"י מסכת עבודה זרה דף מז עמוד ב

המשתחוה לקמת חטים מה הן למנחות - להדיוט מישרא שרי דאין מחובר נאסר להדיוט וכי קמיבעיא ליה לגבוה אם תמצא לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה הכא מאי כיון דהדר טחין להו יש שינוי בנעבד דלא מיתסר לגבוה אלא בעיניה אבל היכא דאישתני שפיר דמי.

או אין שינוי בנעבד - ואסיר דלא מהני ליה שינוי אית דגרס המשתחוה לחטין קמחן מהו למנחות וא"א לומר כן דכיון דתלוש נינהו נאסרו בהנאה להדיוט אפילו למאן דבעי תפיסת ידי אדם בתלוש דהא איכא תפיסה טובא קצירה ועימור ודישה וכ"ש לגבוה דאסור וכיון דנעשה עבודת כוכבים תו מאי מהני להו שינוי לא מיבעיא עבודת כוכבים דכתיב והיית חרם כמוהו כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו אלא אפילו כל איסורי הנאה כן וכל הנעשה מהן נאסר דהא הנאה היא.

2. תוספות רי"ד על עבודה זרה דף מז/ב

בעי רמי בר חמא המשתחוה לחטים קמחן מהו למנחות. כך כתוב בגמרות. אבל המורה גריס המשתחוה לקמה חטין מה הן למנחות, ומוקים טעמא דבעי משום מחובר דבהדיוט שרי. ואמר, אית דגרסי המשתחוה לחטים קמחן מהו למנחות, ואי אפשר לומר כן דכיון דתלוש נינהו נאסרו בהנאה להדיוט וכל שכן לגבוה, וכיון דנעשו ע"ז תו לא מהני להו שינוי:

ונראה לי דגירסת הספרים עיקר, דאילו להדיוט, כוון דנטחנו נתבטלו מדין ע"ז, דהו להו ע"ז ששיבחה גוי וביטלה מותרת, ולגבי גבוה מיבעיא לן אי מהני שינוי להתירן אי לא [מהדו"ק]:
המשתחוה לחטים קמחן מהו למנחות. פירוש, כגון שטחנן גוי והותרו להדיוט, דאילו טחנן ישראל אסורין אף להדיוט [מהדו"ל]:

3. תוספות מסכת עבודה זרה דף מז עמוד ב ד"ה יש שינוי

יש שינוי בנעבד כו' - תימה במחבר מהיכא יליף לאיסור מאתנן דיו לבא מן הדין להיות כנדון דבאתנן פשיטא דיש שינוי כדדרשינן במרובה (ב"ק דף סה:) הם ולא שינוייהם וי"ל דמדאורייתא ודאי פשיטא ליה דיש שינוי בנעבד כמו באתנן אלא מדרבנן הוא דקא מיבעי ליה משום דעבודת כוכבים יש לאסור אף על גב שנשתנה.

4. תוספות מסכת עבודה זרה דף מז עמוד ב ד"ה כל האסורין

כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין - משמע הכא דשינוי אינו מועיל כלום לגבי אם וגבי שינוי קונה (ב"ק דף צג:) למאן דאית ליה שינוי קונה (ו) תנן גזל רחל וילדה גזילה חוזרת בעיניה ואינו משלם אלא דמי הפרה אלמא מהני שינוי לגבי אם ויש לחלק לגבי תקנת השבים דוקא מהני ולא לגבי מזבח.

5. תוספות מסכת עבודה זרה דף מז עמוד א ד"ה הכא מעיקרא

הכא מעיקרא חטים והשתא סולת - תימה הכא משמע דיותר יש להתיר חטים ועשאן סולת יותר מוולד ובמרובה (ב"ק דף סו. ושם ד"ה הם) משמע אפכא דב"ש מוקמי גם לרבות שינוייהם ומתירין ולדותיהם וי"ל דהתם גבי אתנן טעמא דב"ש משום דלא ניחא ליה בנפחיה ולא עשה הולד אתנן אבל עבודת כוכבים ניחא ליה בנפחיה והכי אמר רבא פ' כל האסורין (תמורה דף ל: ושם ד"ה דניחא) ולד מוקצה ונעבד אסור דניחא ליה בנפחיה.

6. ריטב"א על סוכה דף ט/א

הא דאמרין ההוא מיבעי ליה למעוטי סוכה גזולה. תמיהא מילתא הא למה לי קרא תיפוק ליה דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה כדאמרין בקרבן ובלולב, תריצו בתוספות דליכא למימר מצוה הבאה בעבירה אלא בדבר הבא לרצות כקרבן ולולב אבל לא בשאר מצות. וליתא כדמוכח בירושלמי בפסחים גבי מצה גזולה והתם נמי מוכח קצת דמצוה הבאה בעבירה איסור תורה הוא...

• בא"י הרוצה בתשובה

7. תוספות מסכת עבודה זרה דף מז עמוד א ד"ה ואלויבא דרבי

ואליבא דרבי יוסי בר יהודה לא תיבעי לך - הוה מצי למיבעי באילן העומד מאליו ואליבא דכ"ע או בשנטעו גרעין לפי מה שפירש אלא ניחא ליה למיבעי אליבא דרבנן אי נמי באילנות דשכיחי א"נ באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוה מצי למיבעי אליבא דר' יוסי בר יהודה בעיקר אילן אם נאסר מה שהיה שם קודם שעבדו כדאמרינן לעיל איזהו דבר (ז) שפירותיו אסורים ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו.

8. תוספות מסכת עבודה זרה דף מז עמוד א ד"ה מי מאיס

מי מאיס או לא - ר"ל אית ליה שפיר דרבא (סוכה לא): דלולב של עבודת כוכבים לא יטול ואם נטל יצא דהתם מיירי קודם ביטול ובדיעבד יצא דמצות לא ליהנות נתנו אבל הכא מיירי אחר ביטול ובעי מי מאיס לכתחלה או לא.

9. פרקי דרבי אליעזר פרק ל

ר' חנניא בן דוסא אומ' אותו האיל שנברא בין השמשות לא יצא ממנו דבר לבטלה אפרו של איל הוא יסוד על גבי המזבח הפנימי גידי האיל אלו עשרה נבלים של כנור שהיה דוד מנגן בהם עורו של איל הוא אזור מתניו של אליהו ז"ל שנ' איש בעל שער וכו' קרניו של איל של שמאל שתקע בו בהר סיני שנ' ויהי במשוך בקרן היובל ושל ימין שהיא גדולה משל שמאל שהוא עתיד לתקוע בה לעתיד לבא שנ' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והיה ה' למלך על כל הארץ

• ספר גור אריה על שמות פרק יט פסוק יג

ומפני כי האיל הזה הוא דבר שאינו בטבע במה שהוא נברא בין השמשות (אבות פ"ה מ"ו), והוא בלתי טבעי, שאילו היה דבר טבעי היה נברא בששת ימי בראשית בטבע, ומפני שההפסד על ידי הקרבה ראוי לדברים הטבעיים, והוא להם בטבע, וכאשר מגיע הפסד להם אין לומר שהיו אותם הנבראים לבטלה, כי לכך נבראו, והגיע להם הפסד. אבל דבר שאינו בטבע, היה לבטלה אם היה להם הפסד, לפי שאין הפסד כזה, על ידי הקרבה, לדבר שהוא שלא בטבע, [ו]אם היה מגיע הפסד לדבר שהוא שלא בטבע - היה לבטלה, אחר שאין מטבעם הפסד. לכך אמר (פרקי דר"א פל"א) 'האיל שנברא בין השמשות' שהוא שלא בטבע, 'לא יצא מאתו דבר לבטלה'. שהרי השופר של מתן תורה לא היה דבר טבעי, וכן השופר שהוא לעתיד, וכן הכינור של דוד...הלכך אמר שהיה שופר אילו של יצחק. שכשם שהוא היה בלתי טבעי, כך שופר זה בלתי טבעי. ומאחר כי (ש)היה שם שופר במתן תורה, והוא היה שופר שאינו טבעי, ואיל שנברא בין השמשות גם כן היה שלא בטבע, לכך אמר שופר של מתן תורה - שופר של אילו של יצחק, שלא יהיה לבטלה. נמצא כי היה שופר של מתן תורה שופר אילו של יצחק. אמנם עיקר דבר האיל שנברא בין השמשות, ואיך היה בא תמורת יצחק, ואיך הדברים מקושרים ומסודרים, אין כאן מקום להאריך, רק שתבין דברי חכמים שאמרו שהיה שופר אילו של יצחק. אך קשה מאד הבנה שלימה בכתב לכמו אלו הדברים העמוקים, רק יוסיף חכמה ודעת:

10. ספר בית שמואל

שם. המשתחוה למעין מימיה מהו לגסכים וכו', עיין בספר אמרי כהן סימן י"ע שהביא במה שנסתפק אחד המחברים בהא דקו"ל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו והמשתחוה לבהמת חזירו לא חסרה, אין יכיה כדן אם קנאה מיד בצעלים וכו' הוא שלו עכשיו, אם חל האיסור דנעצד למפרע כיון דנעת הוא שלו, וכמו שמהניו בש"ס לענין איסור חל על איסור, דהאיסור כצ' מיתלף תלי וקאי וכשנפקע האיסור הראשון חל האיסור השני, כן י"ל דכיו נמי איסור נעצד מיתלף תלי וקאי וכשנפקע זכות בצעלים הראשונים שהוא המונע מלחול האיסור נעצד חייל עכשיו למפרע.

ויענ"ד נראה לפשוט הספק, מהא דצעי רבא

ואגב ראייתי בלחם סתרים שהקשה דמ"פ ל"י
 דמים של רבים אינם נאסרים, ודילמא לגבוה
 שאני, דהא חזינא דבע"מ לא מיתסרי להדיוע ואפ"ה
 לגבוה חסורי, ככ"י כי אמר ההם דחין נאסרים
 להדיוע אבל לגבי לורך קרבן חימא לך דחסורי
 עב"ק. ונפעני"ד דלא קשה מידי, דהא הטעם דמים
 של רבים אינם נאסרים בנעצד כו"א משום דאינו שלי,
 וכמוכן, ויכא דעצד לדשא"ש גם לגבוה אינו נאסר,
 וכמו"ש בתוספות בעצמ"ז דף מ"ו ע"א בד"ה צהמה
 תוכיח, צהמ"ד, והוא ש"ס ערוך לקמן י"ד ע"א,
 דקאמר דנעצד בשל חצירו מותר, ואיירי שם דצהמה
 דאינה נאסרת להדיוע בשום ענין, וא"כ קאי רק
 לגבוה, ואעפ"כ קאמר דבשל חצירו מותר דאחאדש"ש
 אפילו לגבוה, וכן פירש"י שם להדיח יעו"ש, ואם
 כן שפיר פריך מרי"ו, דכיון דאמר מיים של רבים
 אינם נאסרים משום דאינו שלו א"כ גם לנכסיה
 ראויין.

11. רש"י מסכת עבודה זרה דף מז עמוד א ד"ה מתני'. מי

מתני'. מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים - שהיה אחד מכותלי עבודת כוכבים והבית עצמו נעבד.

12. סדר יעקב

רד"ה מי שהיה. והבית עצמו נעבד. י"ל טעמו
 משום דאמר' ע"צ דמטמא לר"ע כנדה, וזה רק בע"ז
 עצמה, אבל משמשין גם לר"ע אינן מטמאין אלא כשרץ
 כדאמר' בשבט ד' פג. ע"ש. וכ"כ הריטב"א ע"צ ד"ה
 אבניו ע"ש. שו"ר כן בש"ך סי' קמ"ג ס"ק א', וע"ש
 שהצ"ח פי' דברי רש"י דאם לא היה הבית עצמו נעבד,
 היה מותר לבנות כותלו ע"ש שחלק עליו. אך ז"ל ר"י
 מלגיל, והאי ע"ז אינו רוצה לומר בית שמטמאים בו לע"ז,
 דהיה אינו נאסר (אלא) האי בית עצמו אלא בעוד שע"ז
 בחוכו, אלא האי בית עצמו היה נעבד וכו' מ' כהצ"ח, וכן
 מ' במאירי ד"ה היה. וי' דהש"ך לא פליג אלא בהעמידו
 בו ע"ז דרך קבע דנעשה הבית משמש, אבל בהכניסו שם
 דרך ארעי, דהוא רק חומרא בעלמא דנאסר כ"ז שהע"ז
 בחוכו י"ל דגם הש"ך מודה דמותר לבנות, ע' סי' קמה

13. שערים מצויינים בהלכה

משנה מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים.
פרש"י שהיה אחד מכותלי עבודת
כוכבים, והבית עצמו נעבד. ע"י בדרישה (יו"ד
סי' קמג סק"א) שתמה, מה הכרח לרש"י
לפרש שהבית עצמו נעבד, ומפרש משום
דקשה לריש לקיש דס"ל לעיל (מא:): אליל
שנשתברה מאליה מותר, א"כ מחיצה שנפלה
למה עציו ואבניו מטמאין, ולכן פירש שהבית
עצמו נעבד, ורצה לומר שכל אבן בפני עצמן
הוא עובד, וכ"כ התוס' בסמוך (ע"ב ד"ה
אבניו) דבירושלמי מוקי לה כגון שהשתחוה
לכל אבן ואבן, וכן פירש הקונטרס כו', והיכן
פרש"י כאן, אלא ודאי רצה לומר שפירש כן
במש"כ שהבית עצמו נעבד. ובב"ח (שם ד"ה
כשם) כתב, דמה"ט כתב רש"י שהבית עצמו
נעבד, שאם לא היה הבית עצמו נעבד אלא
שהעמידו בו ע"ז, לא היה נקרא מהנה לע"ז
בבנין הכותל כו' ע"ש. ובש"ך (שם סק"א)
חולק עליו, וכתב שאפילו אין הבית עצמו

נעבד אסור לבנות כותל להבית כיון שמהנה
לאילל כו', ומש"כ רש"י שהבית עצמו נעבד,
אין כוונתו כמו שהבין הב"ח, אלא רצה לומר
משום דקתני בסיפא אבניו ועציו ואפריה
מטמאין כשרץ [פרש"י שאינו מטמא במשא],
רע"ק אומר כנדה [שטמא במשא], ואי לא
היה הבית עצמו נעבד אלא הוי משמשי אליל
לא הוי אמר רע"ק כנדה, דהכי אמרי' להדיא
במס' שבת (פב:): אהא מתניתין, ולרע"ק למאי
הלכתא איתקש שרץ למשמשיה דלא מטמאין
במשא כו', ומה שפ"י הדרישה בדברי רש"י,
אין לשון רש"י מורה כפירושו כו' ע"ש. ועי'

14. חדושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף מז עמוד א

מתני' מי שהיה ביתו סמוך לע"ז. פירוש שסמך ברשות והיתר כגון שבנה בחורבה או שהבית שבצדו לא היה
עבודה זרה באותה שעה אלא אחר כן, וכן פירשו בירושלמי, ואשמועינן שאם נפל כשהיה עבודה זרה אסור
לבנותו ולא אמרינן דהדריה לקבעיה, וכל שכן שאסור לבנותו לכתחילה ורביתא נקטה בנפל, כנ"ל.
כונס לתוך שלו ארבע אמות. אומר היה מורי הרא"ה ז"ל דארבע אמות לאו דוקא דהא סתם בית ארבע אמות
ואם כן מאי כונס לתוך ביתו, אלא הכל כפי מה שהוא ואם ביתו גדול מצוה היא להרחיק ארבע אמות.

15. רש"י על עבודה זרה דף מז/ב

אבניו ועציו ועפרו - של אותו כותל מטמאין כשרץ אפילו חלקו לפי שאין ברירה, שרץ אין מטמא במשא:

16. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב אבניו עציו ועפרו מטמאין כשרץ.
פרש"י אבניו ועציו ועפרו של אותו
כותל מטמאין כשרץ אפילו חלקו לפי שאין
ברירה. ובתוס' יו"ט הקשה, הא לקמן (נב).
מבואר דזה טומאה דרבנן, והרי קי"ל בדרבנן
יש ברירה, ותירץ דאפשר דמשום חומרת ע"ז
אמרי' אין ברירה. ועי' בהגה' הרש"ש, וכתשו'
חתם סופר (ח"ז סי' מ ד"ה והנה) ובשפת אמת

17. חנוכת התורה - בראשית פרק לא פסוק לה

בפסוק ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי וגו'. יש לפרש על פי
מה דאיתא בגמרא מניין לעבודה זרה שטמאה וכו' מה נדה מטמאה במשא כך עבודה זרה מטמאה במשא
וכו'. נשמע מזה שעבודה זרה ונדה דין אחד להם. והנה רחל גנבה התרפים לסלק את אביה מהיות עובד
עכו"ם. וכדי שלא תהא צדקת זו נכשלת לשקר נגד אביה באמרה כי לא אוכל לקום מפניך משום הכי רמזה

לו שטומאת נדה עליה. והטעם כי דרך נשים לי רצונה לומר שיש תחתיה טומאה כמו דרך נשים דעבודה זרה ונדה שניהם שוים בטומאה כנזכר לעיל. והוא סבר כפשוטו שדרך נשים הוא לה:

18. קול אליהו על בראשית פרק לא פסוק לה

בפסוק (שם לא. לה) ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי וגו'. כדי להציל את רחל אמנו משפת שקר יש לומר שרחל כוונה ברמז למה שלקחה התרפים שהיו ע"ז דכבר אמרו חז"ל במס' שבת פר"ע (דף פ"ב), דעבודה זרה מטמא כנדה, וזהו שאמרה רחל כי דרך נשים לי, שהרי לקחה התרפים ושכבה עליהם וא"כ מטמא כמו נדה. (דברי שאול עה"ת):

19. ספר בית שמואל

שם. סידור וכידו לעכו"ם וחידוש נועל מה שחידש. ועיין בריעצ"א בסוגיין שהקשה ח"ל, ואם תאמר אמאי לא מיתסר השאר מדין משמשי עכו"ם דהא מה שסידר וכידו עכו"ם הוא, יש לומר דהא לא קשיא, שאין משמשי עכו"ם אסורין עד שהעבד העכו"ם, כדכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים וכו', והסויד והסויד הזה גבי דליתסרו בעשייה לשם עכו"ם, מכל מקום עדיין לא נעבדו כלל עכו"ם. ומפורש ואלא מדברי הריעצ"א דאף דעכו"ם של נכרים אסורה משנעשית קודם שיצדו לה, מכל מקום אם שמשו לפניו קודם שיעבדו לא נאסרו התשמישים ומכל שכן כשנאסר כחוד בעשייה והשימוש, ולפי זה לריך לכבין מה שכתב החזו"ת שור בהלכות שחיטה סימן י' סק"ד,

20. שערים מצויינים בהלכה

הכנים לתוכה עבודת כוכבים כו'. פרש"י ואת הבית עצמו לא נתכרין לעבוד, ולא הקצוהו לתשמיש ע"ז, אלא לפי שעה הכנים לתוכה עבודת כוכבים. כתב בתשרי הרא"ש (כלל יט-יז) והובא בטור (יו"ד סוס"י קנז) במי שנתחייב מיתה וברת לבית עבודת כוכבים להציל עצמו, אין בזה איסור ועון, ולא דמי למתרפא בעצי אשירה דאסור, דהתם סובר הישראל שיש ממשות בע"ז ואתי למימשך בתרה, כיון שהרפואה תלויה בעצי אשירה, ולא משום שנהנה מע"ז, ולכן אם הגויים נהגו קלון בבתי ע"ז להציל הבורח לתוכן בשביל זה לא אתי למימשך בתרה, שאין זה משום כח ועילוי שיש בע"ז, ועוד דלא אסרו להתרפאות אלא מעצי אשירה הנעבדת שהיא עצמה ע"ז ומשתחוין לה, אבל בית שמכניסין לתוכה ע"ז אינו נקרא ע"ז, וכדתנן כאן הכנים לתוכה עבודת כוכבים כו'. ועי"ש בב"ח וטו"ז (ס"ק יא) דזה דוקא במקום פקוח נפש. ועי' בדרכי משה (שם סק"ז) דמ"מ בשעת השמד אסור. וכ"ה ברמ"א (שם ס"ג). ועוד כתב הטו"ז דלהיה דעה המובא בשו"ע (יו"ד סי' קנח ס"ג) שאוסרין אפילו בעלין סתם משום (ראה יג-יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", יש לאסור גם כאן.

כתב בשו"ע (או"ח סי' מב ס"ג) סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם, וצר ביה תפילין חדא זימנא, אסור למיצר ביה זווי. ומקור דין זה הוא מגמ' ברכות (כג:). ועי' בביאור הגר"א עמש"כ בשו"ע דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם, שציין לדברי רש"י כאן. וכוונתו דמרביר רש"י כאן מוכח שאינו אסור רק אם הקצה לעולם. ועי' בתוס' כאן (ד"ה בית) ובתשרי שואל ומשיב (מהר"ד ח"א סי' נט). ועי' ברמ"א (יו"ד סי' קמה ס"ג).

21. שו"ע או"ח סימן קנד

(יא) נרות שעוה שנותנם כותי לעובדי אלילים, וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל, אסור להדליקם בבהכ"נ: הגה - אע"פ שמותרים להדיוט. מומר עובד כוכבים שנתן שעוה או נר לבהכ"נ, אסור להדליקו (פסקי מהרי"ו סי' ס"ד) ועיין ב"ד סי' קל"ט בדינים אלו:

22. משנה ברורה על או"ח סימן קנד

(מה) בביהכ"נ - וה"ה לכל הדלקה של מצוה (לה) כגון הדלקת הנר דשבת ודחנוכה או ללמוד לפנייה דאסור (לו) וה"ה לכל מילי דמצוה אין עושין מדבר שנעשה לעכו"ם עיין סימן י"א ס"ח וסימן תקפ"ו ס"ג. ולענין לעשות מבית תפלה של עכו"ם ביהכ"נ כתב המ"א בשם הרא"ם להקל והטעם כי לא נעבד הבית עצמו מעולם ודעת הא"ר נוטה להחמיר לעשות ביהכ"נ קבוע ע"ש וכמדומה שהעולם נוהגין להקל ועיין בה"ל שביררנו דדוקא כשאין דרכן להעמיד שם אליליהם אבל אלו שמעמידין שם אליליהם אף שהוציאו משם ומכרו הבית לישראל דאז מותר הבית להדיוט מטעם שכבר נתבטל עי"ז משם משמשי אליל כדאיתא ביו"ד קמ"ה ס"ג עכ"פ לביהכ"נ אסור:

א. משך חכמה על דברים פרק טז פסוק כא

(כא) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ד' אלודיך אשר תעשה לך - הענין, כי הקרבנות אף כי המה חלק גדול מהתורה, והתורה קראתם לחמי לאשי פעמים רבות, בכ"ז נודע לנו הדבר מצד המושכל כי הבורא כל אינו ניזון מאומה, ואין נוסף בו שום שלמות חלילה מפעולות הנבראים, והוא בעצמותו בלא שנוי כמו שהיה טרם המציא הנמצאות, וכן הפליגו הנביאים אם צדקת מה תתן לו כו' (איוב לה, ז) (החפץ) [הירצה] ד' באלפי אילים (מיכה ו, ז) וכולם הסכימו שענין הקרבנות הוא מופלא ע"ד סוד ענין חוקי מפעיל פעולה נשגבה בנפש האדם ומוסיף בו שלמות ודביקות בהתבוננו על פעולתו, כי כל זה היה ראוי להיות על נפשו. וכיו"ב ענינים תמצאם בספר האמונות והדעות ל"ס גאון (מאמר ג ד"ה ואחרי). ולפי מה שהעמיקו הזהר והמקובלים, כי זה מחבר ומקשר כל העולמות להיותם פונים למטרה המכוונת, אבל הבורא יתברך כמו שאינו צריך לשלימות כל המציאות, כן אינו צריך לשלימות פעולתם. והדברים עמוקים. והנה ידוע מהקדמונים מעשי הצאב"א, כי היו עובדים להמזלות וכוחות מופשטים, באופן שהיו מוסיפים להם כח ושפע, ועבור זה בשביל הנאותם אותם בקרבנותיהם ובדם בניהם המה יתנו להם כח וברכה בכל מעשי ידיהם, וכמו דברי הארורות להנביא (ירמיה מד, טו). וע"ז כוון האלדי בן עזאי (סוף מנחות), ו"ל בוא וראה [כי זה באמת הרגש נפלא מאד] מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא אל ולא אלודים אלא ד', שלא ליתן פתחון פה למינים לרדות (תו"כ ויקרא פ' ב') (פ' טו לפנינו ר' יוסי), וביאור דבריו, כי שם אלדים הוא כח כל הכחות העלולים ונמצאים מאתו יתברך, ושם אל הוא מורה על חוק פעולותיו וחסדו לכל בשר, ואם היה כתוב כן בפרשת קרבנות היה פ"פ למינים, כי הוא צריך ליוון חלילה מהקרבנות, לכך נאמר בכל מקום ד', כי הוא מורה על היותו נמצא מחוייב במציאותו והוא מהוה וממציא כל, וא"כ לא יתכן בשכל לאמר כי הוא מקבל הזנה ותוספות מהנמצאים התלויים בריצונו ונבראים יש מאין הגמור רק בחפצו.

והנה ידוע כי הדומם אינו ניזון ואינו ניתוסף, כי הוא התערבות חלקים ויסודות דוממים פשוטים, ואשר נמצא כי יגדל האבן הוא באשר יתדבקו חלקי העפר אשר סביבו ויתקשו עד כי יהיו לאבן אבל לא מיניה קא רבו (ב"מ ס"ד עיי"ש היטב), לא כן הצומח והחי ניזונים וגדלים ומוסיפים שלמות בחיותם תמיד כנודע, ולהורות כוונה זו צוה יתברך לעשות מזבח אבנים ולא יהיה בו שום עץ, להתבונן כמו שהמזבח מקום הקרבנות הוא דבר שאינו ניזון וא"צ למים ומזון, כן כל ענין הקרבנות הוא לא לסבת הזנה והתוספות בשלמותו כלל, לזה נאמר לא תטע לך אשרה כל עץ [ודייק במלת אשרה כמו שאמרו בתו"כ קדושים (פ' ז), עשרה שמות המגונים שנתגנתה בהם ע"ז כו', אשרה על שם שהם מתאשרים מאחרים והוא כמו שכתבנו] אצל מזבח ד' אלודיך אשר תעשה לך, כי כל ענין המזבח הוא אין צורך לו חלילה, ואינו שום הזנה אצלו, רק הוא צרכך ותועלתיותך ועשייתו הוא לך לסבתך ולשלמותך.

והנה ידוע כי המשפט לאלהים (דברים א, יז), והוא באמת ענין אלדי, ולא יתכן להיות אמת רק אם הדיין אינו מקבל שום תועלות לנפשו לא ממון ושום כבוד בעולם, וכן כשאנו מפחד מהבע"ז והוא שופט בלי שום מכוון חוצי, רק להוציא האמת והמשפט הגמור. וע"ז כוונה שניה אפשר כי כווננו לזה במאמרם

(שבת) כל דייך שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במע"ב, היינו כמו שלא כוון הבורא יתברך בהמציאות שום תועלת ותוספת לעצמותו יתברך, והוא לאחר שנברא העולם כקודם שנברא העולם, כן הדין דין אמת לאמיתו, היינו בלא שום פניה, שיתכן להיות לפעמים יוצא דין אמת מפי הדיין ג"כ לזה דייקו לאמיתו, שיתכוון להוציא הדין באמת, שזהו דבר המקיים את העולם בלא שום תועלת כלל, והנה באמת הקרבנות והמשפט בהצטרפותם המה ד"א, להדיק ולקרב לבב בני"י לאביהם שבשמים, וזהו עבודה בבחינת ובכל מאודך, זהו ממונו של אדם (ברכות נד), רק המשפט הוא על ענין מה שבין אדם לחבירו,

והקרבנות הוא לזכר נפשו המגואלה ממעשים רעים ומהרהורים רעים בחטאות ועולות, ולכן לא ניתן כפרה על מה שבין אדם לחבירו רק במשפט, וזה כוונתו במכילתא (ס"פ יתרו) למה נסמכה פרשת המשפטים לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, כי בכללות שניהם נתקיימה האומה בשלמותה, ובוא וראה במה שחשב שמעון הצדיק בג' דברים שהעולם עומד (אבות א-ב), תורה, עבודה, גמ"ח ורשב"ג (שם מ"ח) חשיב שלשה, דין, אמת, ושולם, והנה אם תעשה מוגבלות, תראה כי אמת זהו תורה וגמ"ח זה שלום, ודין כנגד עבודה, וכמו שבארתי.

והנה כמו שאין להבורא יתברך שום תועלת בהקרבנות, כן יאות להיות בהמשפט להשופט שגם הוא ישפוט

לא למטרה חוצי, רק להאמת התכליתי יהיה כל עינו, ולזה כתב לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח

שוחד כו', לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ד', היינו כוונה אחת. ומה נפלא מאמרם ז"ל כל המעמיד

דיין שאינו הגון, והוא שופט לתועליות כבוד או ענין אחר, כאילו מעמיד אשרה אצל מזבח, עיין סנהדרין ז' דהוה קרי עלייהו (צ"ל הו' אומר לעץ הקיצה וגו' חבקוק ב, יט) הו' אומרים לעץ אבי אתה, כי זה מכוון אחד שחושבים שהקרבנות המה תועליותו, וכן המשפט יעשו לתועליות השופט. ודו"ק.

ובספרי פסקא קמ"ה (ה) לא תטע לך אשרה וכו' כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה משום דר"ש לטעמו דסתם ספרי כותיה (סנהדרין פו) דסבר דבמת יחיד אינו צריך מזבח, ואפילו על הסלע ועל הארץ כשר להקריב. ועיין פרק השוחט והמעלה דף ק"ח ע"ב מזבח באהמ"ע ואין מזבח בבמה ולכך צריך קרא לרבות במה דאינו מזבח. ודו"ק.

ב. שערים מצויינים בהלכה

המשתחוה לקמת חטים מה הן למנחות. פרש"י להדיוט מישרא שרי, דאין מחובר נאסר להדיוט, וכי קא מיבעיא ליה לגבוה, את"ל יש נעבד במחובר אצל גבוה, הכא מאי, כיון דהדר טחין להו יש שינוי בנעבד, דלא מיתסר לגבוה אלא בעיניה, אבל היכא דאישתני שפיר דמי. ועי' ברמב"ם (ציצית פ"א הי"א) ובטור ושו"ע (או"ח סי' יא ס"ח) המשתחוה לכהמה צמרה פסול לציצית, אבל המשתחוה לפשתן הנטוע הר"ז כשר, שהרי נשתנה. וכתב הכסף משנה שלמד דין זה ממה שאמרו בגמ' כאן המשתחוה לקמה קמחה מהי למנחות. ומפרש הפרישה (שם סק"ט) דבגמ' לקמן (מז). משמע דבעל חי נעבד אינו נאסר אלא לקרבן, דאימעט מקרא (ויקרא א-ב) "מן הצאן", ומדאיצטריך קרא למעוטי לגבוה, משמע דלהדיוט שרי, וה"ה דלמנחות ציצית נמי אסור, הואיל וצרכי גבוה הוא, ולא אישתני כל כך, משא"כ במשתחוה לפשתן נטוע ועושה ממנו ציצית, אבל אם היה משתחוה לפשתן שהוא נעקר, אז נאסר אף להדיוט, כדין עבודת כוכבים ותקרובותיה, ואינו מועיל לו שינוי, שכל שאתה מהוה ממנו הרי הוא כמוהו. וכונתו למש"כ רש"י (ד"ה אין שינוי בנעבד) דאית דגרסי המשתחוה לחטין קמחה מהו למנחות, וא"א לומר כן, דכיון דתלוש נינהו נאסרו בהנאה להדיוט כו', וכש"כ לגבוה דאסור, וכיון דנעשה עבודת כוכבים תו מאי מהני לה שינוי, לא מיבעיא עבודת כוכבים דכתיב "והיית חרם כמוה" כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו, אלא אפי' כל איסורי הנאה כן, שכל הנעשה מהן נאסר, דהא הנאה היא. אבל עי' במהר"ם לקמן (מז). ד"ה היינו) שמפרש דהרמב"ם ס"ל דגבי צמר לא מיקרי הטוייה שינוי, אבל פשתן דנשתנה קודם הטוייה ממה שהיה במחובר, לכן פסק שכשר לציצית, משום שהוא פסק כהאיכא דאמרי גבי המשתחוה לקמה, דמסיק הכי השתא התם מעיקרא בהמה כו' הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא. ועי' במג"א (שם ס"ק יב) דבצמר נעשה חוטין עדיין חזותיה עליו ונראה שהוא צמר, משא"כ בפשתן נטועה דהוי כעץ

בעלמא ונקרא עץ, וכיון שעשאו חוטין מראהו הראשון חלף והלך לו. ועי' בדברינו לקמן (שם ד"ה היינו).